

ВІДГУК

офіційного опонента на дисертацію Вісина Валентина Васильовича «Кооперативний рух на Волині у другій половині XIX - першій третині XX ст.: історичний аспект», подану на здобуття наукового ступеня доктора історичних наук за спеціальністю 07.00.01 - історія України

Однією з найважливіших складових комплексного висвітлення історії України є дослідження минулого окремих її регіонів. З огляду на це дисертація Вісина В. В. викликає значний інтерес, оскільки присвячена вивченню одного із важливих факторів історії Волині - кооперативному руху. Актуальність і новизна питань, порушених здобувачем, визначаються не лише характером завдань, поставлених у роботі, а й загальною потребою уточнення наукової концепції новітньої історії України. Дослідником порушена низка проблем, які досі стояли осторонь уваги науковців. Це, зокрема, стосується особливостей законодавчого становлення, організаційної структури та діяльності кооперативних організацій в другій половині XIX - першій третині XX ст. на території волинського краю. Окрім суто наукового інтересу, актуальність теми зумовлена також практичними потребами сьогодення. Вагомий доробок й набутий цінний досвід кооператорів у підприємницькій діяльності, підтримці на регіональному рівні сільського господарства, промисловості, торгівлі, у будівництві, культурно-освітній сфері не втратили свого значення і в наш час. В українській історіографії відсутні спеціальні праці, які стосуються комплексного дослідження поставленої проблеми в означеному регіоні, тому вибір теми дисертації цілком виправданий.

Вісин В. В. чітко окреслив об'єкт та предмет дослідження, сформулював його мету і завдання, обґрунтував територіальні та хронологічні межі, наукову новизну та практичне значення роботи. Дисертант вперше на основі комплексу нововиявлених джерел дослідив

волинський кооперативний рух, систематизовано виклав процеси його зародження, соціально-економічні й адміністративно-правові умови діяльності, організаційне становлення кооперативної мережі та її фінансово-господарську роботу, ґрунтовно проаналізував й відтворив кількісну і якісну динаміку кооперативних товариств та кооперативних союзів, які діяли на Волині, представив дані щодо поширення різних видів кооперації. У дисертації отримали подальший розвиток твердження про необхідність розвинених ринкових відносин та відповідного політико-правового забезпечення для ефективного функціонування кооперативного руху.

Структура дисертації раціональна і сприяє реалізації задумів автора. План роботи та її зміст витримані в логічній послідовності і включають головні проблеми досліджуваної теми, що дає можливість на належному рівні розкрити її в цілому. У шести розділах роботи на основі критичного осмислення різноманітних джерел, вітчизняної та зарубіжної історіографії аналізуються об'єктивні і суб'єктивні чинники еволюції кооперативної системи Волині. Загальний обсяг тексту дисертації становить 522 сторінки, у тому числі 374 сторінки основного тексту, 119 сторінок списку джерел (1178 найменувань), 23 додатки.

Перший розділ дисертації «Історіографія та джерела» присвячений аналізу історіографії та характеристиці джерельної бази. Слід відзначити раціональність підходу до історіографічного огляду, який поданий у систематизованому вигляді за проблемно-хронологічним принципом. Вісин В. В. фахово проаналізував історичну літературу з вказаної проблематики та окреслив коло питань, які потребують подальшого дослідження. Широко використана монографічна література, як вітчизняна, так і зарубіжна, що посилює цінність роботи з точки зору його інформативності. Дослідник цілком справедливо акцентує увагу на тому, що незважаючи на наявність низки праць, котрі присвячено вивченню

кооперативного руху, на сьогоднішній день немає спеціальних досліджень, у яких би комплексно розглядалися питання регіональної специфіки та особливостей діяльності саме волинських кооперативів (с.14-44).

Дисертаційне дослідження виконане на широкій джерельній базі. Воно свідчить про наукову добросовісність і глибоке знання автором досліджуваної проблеми. Здобувач сумлінно опрацював фонди центральних державних архівів України, держархівів Волинської, Житомирської, Рівненської, Львівської, Тернопільської областей та зарубіжних архівів Москви, Ст-Петербурга й Варшави, що дало змогу всебічно висвітлити становлення та діяльність кооперативного руху в краї та визначити його місце у загальнодержавному механізмі Російської імперії та Другої Речі Посполитої. Поряд з архівними матеріалами у роботі широко представлені опубліковані матеріали та електронні ресурси, що дає можливість забезпечити високу достовірність результатів дослідження (с.44-60).

У розділі «Теоретико-методологічні засади дослідження» дослідником чітко сформульовані теоретико-методологічні основи дослідження, визначено такі базові поняття і категорії, як «кооперація», «кооператив», «кооперативний рух» та ін. У логічному взаємозв'язку подані головні методологічні принципи і методи дослідження. Оскільки дослідження має міжгалузевий характер, доречним є поєднання історичних методів з економічними, що допомогло дисертанту з'ясувати питання господарської ефективності кооперативних закладів, їх соціального спрямування (с.62-82).

У розділі «Соціально-економічні умови функціонування кооперативного руху» розкриті чинники, які впливали на появу та розвиток кооперативної форми господарювання на Волині в умовах російської та польської державності. Дисертант справедливо стверджує,

що на появу кооперативних організацій на Волині вплинув перехід господарства в Російській імперії після реформ 1860-1880 рр. на капіталістичний шлях розвитку. На основі багатого статистичного матеріалу йому вдалося розкрити основні напрями впровадження нового устрою у Волинській губернії, відобразити його регіональну специфіку. На увагу заслуговують підрахунки автора, які демонструють розвиток основних галузей господарства краю під час реформ. Вони переконливо показують, що реформи, незважаючи на низку гальмівних чинників, спричинили зростання господарства й, головне, сприяли впровадженню ринкових елементів в економіку. Це стало фактором зародження кооперації в краї. Аналізуючи перетворення польської влади у Волинському воєводстві, дисертант на основі багатого фактичного матеріалу охарактеризував стан волинського села напередодні реформ, правильно визначив головні напрями його реформування. У роботі детально відображена динаміка перетворень у різних галузях господарства, висновки щодо ефективності економічних перетворень польської влади на Волині достатньо підтверджені статистичними даними. Висловлені автором думки переконливі, оперті на достовірні джерела й узгоджуються з прийнятими у новітній історіографії оцінками (с.83-135).

У розділі «Політико-правові засади діяльності кооперативних організацій» автор проаналізував політико-правові засади функціонування на Волині у досліджуваній історичний період кооперативних товариств. Дисертант цілком слушно стверджує, що законодавче становлення інституту кооперації було складним і суперечливим процесом й відбувалось під суворим наглядом царського уряду. Оперуючи нововиявленими джерелами, дисертант з належною достовірністю реконструює основні етапи становлення кооперації на Волині, підкреслює її характерні риси та особливості.

Автор детально охарактеризував суспільно-політичні чинники, які впливали на розвиток волинського кооперативного руху в умовах Другої Речі Посполитої. Це загальнодержавні та регіональні суспільно-політичні, економічні й галузеві законодавчі акти, які визначали державну політику в різних сферах життя суспільства, рішення регіональних властей стосовно проблем місцевого значення, а також загальні кооперативні закони; закони щодо певного виду кооперації та інші нормативні акти. Вісин В. В. запропонував вдалу періодизацію формування політико-правового поля функціонування кооперації у Волинському воєводстві (с. 138-207).

У розділі «Генезис кооперативних форм господарювання у Волинській губернії (друга половина XIX - початок XX ст.)» проаналізовано становлення різних видів волинських кооперативних організацій в умовах Російської імперії. На основі багатого фактичного матеріалу детально розкриті основні тенденції розвитку споживчих кооперативних товариств, фінансово-господарські послуги ощадно-позичкових та кредитних товариств, діяльність сільськогосподарських кооперативів. Ґрунтовно висвітлено інструкторсько-пропагандистську та просвітницьку роботу кооперативних організацій. Можна погодитися з висновком автора, що кооперація стала важливим елементом господарського і громадського життя Волинської губернії, виявила спроможність працювати в усіх ключових галузях економіки краю: торгівлі, кредитно-фінансовому забезпеченні та виробництві (с.209-270).

Детально розкрита господарсько-економічна й соціокультурна діяльність волинських кооперативних товариств в умовах Другої Речі Посполитої у розділі «Кооперативний рух у Волинському воєводстві (20 - 30-ті роки XX ст.)». Правомірно наголошується, що зміни, котрі відбулись після об'єднання кооперативів Галичини і Волині, сприяли чіткому галузевому поділу товариств, їх кількісному і якісному зростанню. Завдяки цьому підвищилася кооперативна свідомість волинян, їх

господарська самостійність, практична діяльність, а в кінцевому результаті це сприяло консолідації українців в Польській державі. Аналізуючи фактичні дані, Вісин В. В. досить аргументовано формулює важливий висновок, що незважаючи на всілякі обмеження, а також на загалом несприятливу ситуацію в країні, кооперативи досить успішно працювали в напрямку забезпечення найважливіших потреб населення й підвищення економічного розвитку Волинського воєводства. Вагомим аргументом на користь авторської оцінки діяльності кооперативних товариств виступає значний глибоко проаналізований фактичний і статистичний матеріал, наведений дослідником з метою відображення широкого обсягу виконуваних кооперативами завдань, а також висвітлення основних форм, напрямів та методів їх роботи. Дисертант не лише показує здобутки кооперативних спілок, але й об'єктивно підходить і до виявлення низки прорахунків, допущених ними під час виконання широкого кола своїх обов'язків (с.273-361).

До позитивних рис дисертаційного дослідження слід віднести також ґрунтовні висновки по розділах. Вони безпосередньо пов'язані з матеріалом, мають виважений і конкретний характер, містять наукову новизну. Заслужують на увагу і схвалення загальні висновки дослідження, в яких, окрім головних підсумових положень, визначені конкретні напрямки подальшої наукової розробки цієї важливої теми, а також можливі варіанти позитивного досвіду кооперації попередніх років в сучасних умовах державотворення.

Відзначаючи позитивні сторони дисертаційної роботи, звернемо увагу і на деякі її недоліки, висловимо автору окремі зауваження і побажання.

Підрозділ 3.1. «Передумови зародження та розвитку кооперативних організацій в економічній системі Російської імперії» переобтяжений загальноросійським матеріалом, який мало несе нової інформації і вже

відомий дослідникам із опублікованих документальних збірників (с.83-115)

Так само дещо стисліше можна було б подати й підрозділ 4.1. «Правові засади діяльності кооперації в умовах російської державності» (с.138-177), приділивши більше уваги безпосередньо історії кооперації Волині.

Слабо висвітлено боротьбу політичних партій за вплив на кооперативи на рубежі XIX-XX ст.

У роботі трапляються технічні огріхи.

Незважаючи на вказані недоліки та зауваження, дисертація В. В. Вісина відзначається оригінальністю та самостійністю наукового пошуку. Здобувач показав своє вміння ставити і аргументовано розкривати недосліджені досі проблеми, визначати їх ключові моменти, давати на них відповіді на належному аналітичному та науковому рівні.

Практичне значення одержаних результатів визначається, насамперед, можливістю їх використання для підготовки узагальнюючих наукових праць з історії кооперативного руху України; при вивченні загальних і спеціальних курсів з новітньої історії України, Польщі, Волині у навчальних закладів різних рівнів; у науково-краєзнавчій роботі, при виробленні загальнодержавної та регіональних концепцій реформування та розвитку кооперації України на сучасному етапі.

Автореферат та наукові публікації повністю відображають основні положення та результати дослідження. Дисертаційна робота пройшла відповідну апробацію, в тому числі й на міжнародних конференціях.

Основні висновки дисертації В. В. Вісина на здобуття наукового ступеня доктора історичних наук не перетинаються з результатами раніше виконаної ним дисертаційної роботи на здобуття наукового ступеня кандидата історичних наук.

Дисертація «Кооперативний рух на Волині у другій половині ХІХ - першій третині ХХ ст.: історичний аспект» відповідає вимогам ДАК України, а її автор Вісин Валентин Васильович заслуговує присудження наукового ступеня доктора історичних наук за спеціальністю 07.00.01 - історія України.

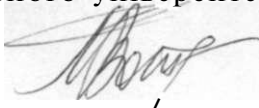
Офіційний опонент:

доктор історичних наук, професор,

в.о.зав.кафедри історії України

Чернівецького національного університету

імені Юрія Федьковича

В. М. Ботушанський

